

BIBLICUM ŚLĄSKIE

II EDYCJA

Wykład 28 - Ewangelia według Jana – Jezus objawia swoje posłannictwo na tle liturgii Święta Namiotów (7,1 – 9,41) – część I

Św. Jan zaprasza nas do wspólnoty Kościoła w Efezie¹ na dramat² w dwóch aktach z prologiem i epilogiem.³ Oto przed nami dwie odsłony sceny ze Święta Namiotów. Jezus objawi się nam jako źródło wody żywej i jako światłość świata. Jako uważni uczestnicy dramatu, który rozgrywa się przed nami, starajmy się przyjrzeć z uwagą występującym postaciom, docenić znaczenie miejsca i czasu akcji oraz nie zlekceważyć użytych rekwizytów, a przede wszystkim wyciągnąć właściwe wnioski teologiczne, które pozwolą nam zrozumieć posłannictwo Jezusa. Autor dramatu nie chce byśmy zatrzymali się tylko na obejrzeniu tej sceny, ale byśmy stali się jej uczestnikami. To zaś zobowiązuje nas do przeniesienia atmosfery prezentowanego dramatu w nasze codzienne życie. Jeśli pod koniec tej sceny poczujesz smak wody żywej i pójdziesz z radością za światłością świata to znaczy, że stałeś się jednym z uczestników rozgrywanego dramatu. Jeśli nie! Obejrzyj tę scenę jeszcze raz!

Źródło wody żywej

(7,1 - 8,11)⁴

¹ Za Efezem jako miejscem powstania ostatecznej wersji Ewangelii Jana opowiada się tradycja wywodząca się od św. Ireneusza, Adv. Haer., 3,1,1. Z pośród innych prawdopodobnych miejsc wymienia się środowisko Antiochii oraz Aleksandrii. Wydaje się jednak, że najbardziej miarodajnym miejscem powstania Ewangelii Jana pozostaje Efez. Por. A. Paciorek, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, Lublin 2000, 68.

² Za strukturą Ewangelii Jana w formie dramatu opowiada się S. S. Smalley, *Ewangelia według św. Jana*, w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B. M. Metzger, M. D. Coogan, Warszawa 1996, 158.

³ Za dwuczęściowym podziałem opowiadają się: C. H. Dodd, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge 1953, B. F. Westcott, *The Gospel according to St. John*, London 1903, I. de la Potterie, *Il vangelo di San Giovanni*, w: *Introduzione al Nuovo Testamento*, red. G. Rinaldi, P. De Benedetti, Brescia 1971³, 893, R. E. Brown, *The Gospel according to John*, (The Anchor Bible), I-II, New York, 1966-1970, H. Langkammer dzieli Ewangelię Jana na trzy części, tenże, *Teologia Nowego Testamentu*, Wrocław 1985, 187. Również na trzy części wyodrębnia w Ewangelii Jana, ale według kryterium chronologiczno-geograficznym: J. H. Bernard, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to St. John*, (ICC) 1928. W oparciu o dane liturgii judaistycznej D. Mollat wyodrębnia schemat ośmiu tygodni, tenże, *Vangelo secondo Giovanni*. La Bibbia di Gerusalemme, Bologna 1992¹¹, 2257nn. Zmodyfikowaną, opartą na dniach stworzenia, ośmioczęściową strukturę proponują: M. E. Boismard, A. Lamouille, *Synopse des quatre Evangiles en francais*, III, L'Evagile de Jean, Paris 1977.

⁴ Przyjmuje się, że opowiadanie kobiecie cudzołożnej jest agrafohem włączonym w narrację Janową ok. III w. Możliwe, że pochodzi z tradycji, którą przechowywała Ewangelia Hebrajczyków. Por. M. Starowieyski, *Ewangelie apokryficzne zachowane fragmentarycznie*, w: *Apokryfy Nowego Testamentu*, T. 1*, Lublin 1986, 70.

1. Postacie akcji:

Jezus (Ἰησοῦς)

„jesteś opętany przez złego ducha (δαιμόνιον)” (7,20)

W czasach Jezusa przekonanie o działaniu demonów pozwalało wyjaśnić wiele zjawisk negatywnych w ludzkim życiu. Demon był uważany za złą naturę będącego na usługach Szatana, przeciwnika Boga. Duchy te objawiały swą moc wywołując między innymi ślepotę, głuchotę, paraliż, epilepsję, obłąkanie,⁵ a więc wszelkiego rodzaju choroby, mogły być nawet odpowiedzialne za śmierć człowieka.⁶ Słowa włożone w usta tłumu: „jesteś opętany przez złego ducha” nie kwestionują czynów Jezusa, ale podważają ich przesłanie. Jezus w znakach objawia swoje boskie posłannictwo. Tłum nie przyjmuje takiej interpretacji znaku i odczytuje go odwrotnie jako przejaw działania sił demonicznych. Rozumowanie tłumu oparte jest na interpretacji Prawa jako woli Bożej. Według tego sposobu myślenia, czyn nie mieszczący się w kategoriach oficjalnej wykładni Prawa musi należeć do sił przeciwnych Bogu, czyli do sfery demonicznej. Ta błędna interpretacja uzdrowienia człowieka w szabat⁷ pozwala Jezusowi jeszcze pełniej wyjaśnić swoje posłannictwo i dlatego usłyszymy: „Ja jednak nie przyszedłem sam od siebie; lecz prawdziwy jest Ten, który Mnie posłał, którego wy nie znacie”. Jan nie pozwolił przemówić siłom demonicznym w sposób bezpośredni⁸, wystarczyła ich obecność w oskarżeniu, by Jezus mógł objawić swoje posłannictwo.

Ten prawdziwie jest prorokiem (Οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης) (7,40)

Prorok to człowiek powołany przez Boga, który doświadczał szczególnego objawienia Bożego i był zobowiązany głosić je ludowi.⁹ Stwierdzenie, że Jezus jest prorokiem, jest pierwszym etapem do uznania nauki Jezusa. Następuje afirmacja przez tłum słów Jezusa jako orędzia Boga. Prawdopodobnie wspólnota qumrańska oprócz Mesjasza królewskiego z rodu

⁵ Por. P. S. Minear, *Demony*, w: Słownik wiedzy biblijnej, red. B. M. Metzger, M. D. Coogan, Warszawa 1996, 108.

⁶ Por. M. Münnich, *Obraz Jahwe jako władcy choroby w Biblii Hebrajskiej na tle bóstw bliskowschodnich*, dz. cyt., 181-183.

⁷ Dialog z rozdziału siódmego wyraźnie nawiązuje do wydarzenia uzdrowienia w szabat z rozdziału piątego. Za taką pierwotną kolejnością opowiada się R. Schnackenburg, *Das Johannesevangelium* II, dz. cyt., 183-184.

⁸ W Ewangelii Jana wśród opisów uzdrowień nie spotykamy egzorcyzmów. Por. P. Perkins, *Ewangelia według św. Jana*, w: Katolicki komentarz biblijny, red. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy, Warszawa 200, 1109.

⁹ Szerzej na temat istotnych aspektów konstytuujących postać proroka J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela ich pisma i nauka*, Kraków 1994, 11-22.

Dawida i Mesjasza z rodu Aarona spodziewała się Mesjasza - Proroka na podstawie tekstu MI 3,22-24.¹⁰ W tym duchu może być interpretowane oczekiwanie z 11QMelch 18, które jest peszerem do Iz 61, 2-3.¹¹ Wiara w powstanie proroka takiego jak Mojżesz, zwanego Taheb („ten, który przywraca”), jest ośrodkiem mesjanizmu samarytańskiego.¹² Oczekiwanie takiego proroka mogły być rozwinięciem zapowiedzi z Pwt 18,18: „Wzbudzę im proroka spośród ich braci, takiego jak ty, i włożę w jego usta moje słowa, będzie im mówił wszystko, co rozkażę”¹³

To jest Mesjasz (Οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός) (7,41)

Mesjasz (heb. מָשִׁיחַ, pomazaniec, gr. χριστός) początkowo odnoszono do króla następnie w okresie powygnaniowym, kiedy nie było już króla, termin ten używano w odniesieniu do arcykapłana, który faktycznie wypełniał wiele funkcji królewskich. W czasach rządów dynastii hasmonejskiej wzmożyły się oczekiwania nowego pomazańca z dynastii dawidowej uzupełnione jeszcze przez oczekiwanie drugiego Mesjasza z rodu Aarona. Wydaje się, że stronnictwo faryzeuszy skłaniało się bardziej ku oczekiwaniom Mesjasza dawidowego. Odzwierciedleniem tych oczekiwań są Psalm Salomona przypisywane temu środowisku.¹⁴ Autor Psalmów Salomona woła: „Wejrzyj, Panie, i wzbudź im króla, syna Dawida w momencie, który sam uznasz, aby panował nad sługą Twym Izraelem” (PsSal 17, 21). Następnie nazywa oczekiwanego króla pomazańcem Pańskim (χριστὸς κυρίου).¹⁵ Wspólnota qumrańska przyjmowała pogląd o konieczności rozdziału funkcji królewskich od kapłańskich i w swoich oczekiwaniach spodziewała się przyjścia dwóch Mesjaszy¹⁶, jednego z rodu królewskiego (1Q Sa 2,14.20)¹⁷, potomka Dawida (4Q 252)¹⁸, drugiego z rodu Aarona (CD 12,23-13,1, por. CD14,19; 19,10-11; 20,1).¹⁹ Zauważyć należy, że było również rozpowszechnione przekonanie, że przed swym wystąpieniem Mesjasz powinien być zupełnie nieznany (1Hen 48,6).²⁰ Jednak na podstawie proroka Mi 5,1 określano przynajmniej miejsce

¹⁰ Por. P. Muchowski, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*, Kraków 2000, 47.

¹¹ Por. J. F. A. Sawyer, *Mesjasz*, w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B. M. Metzger, M.D. Coogan, Warszawa 1996, 513.

¹² Tamże, 513.

¹³ Por. P. R. Gryziec, *Spotkania przy studni. Rozważania o teologii Ewangelii wg św. Jana*, dz. cyt., 47.

¹⁴ Por. R. Rubinkiewicz, *Wprowadzenie do apokryfów Starego Testamentu*, Lublin 1987, 74.

¹⁵ Por. A. Tronina, *Psalm Salomona oraz ich echa w pismach Nowego Testamentu (cz.2)*, RT XLII (1995), z.1, 54n.

¹⁶ Por. P. Muchowski, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*, Kraków 2000, 46n.

¹⁷ Por. P. Muchowski, *Rękopisy znad Morza Martwego*, dz. cyt., 40.

¹⁸ Tamże, 178.

¹⁹ Tamże, 193-209.

²⁰ Por. A. Paciorek, *Ewangelia według św. Jana*, PŚSiNT, Lublin 2000, 112.

pochodzenia Mesjasza, wskazując na miasteczko Betlejem.²¹ Wydaje się, że na temat pochodzenia Mesjasza istniało wiele poglądów w środowisku żydowskim. Faryzeusze przyjmowali proroków jako natchnione księgi, które kontynuują objawienie Boże. Saduceusze koncentrowali się na Torze, a pisma proroków traktowali tylko jako komentarz do Tory. Ponieważ Tora nie określała precyzyjnie miejsca pochodzenia Mesjasza wydaje się, że Saduceusze przyjmowali pogląd o niewiadomym miejscu pochodzenia Mesjasza. Zanotowana wypowiedź Ewangelisty: „Niektórzy spośród mieszkańców Jerozolimy mówili: Czyż nie jest to ten, którego usiłują zabić? A tymczasem On jawnie przemawia i nikt się Mu nie sprzeciwia. Czyżby więc starsi naszego ludu uznali, że jest On rzeczywiście Mesjaszem? Wiemy przecież skąd On pochodzi, natomiast gdy przyjdzie Mesjasz, nikt nie będzie wiedział skąd jest!” (7,25-27). Należy przypuszczać, że słowo „niektórzy” odnosi się do poglądów saduceuszy. Dyskusja zaprezentowana we fragmencie 7,40-43 natomiast przedstawia stanowisko faryzeuszy i zelotów w kwestii przyjścia Mesjasza: „A wtedy wśród tłumów, które Go słuchały, odezwały się głosy: Oto prawdziwy prorok! Inni mówili: To jest Mesjasz! Jeszcze inni pytali: Czyżby Mesjasz miał przyjść z Galilei? Czyż Pismo nie powiedziało, że z pokolenia Dawidowego i z miejscowości Betlejem, skąd był Dawid, przyjdzie Pomazaniec? I powstał w tłumie rozłam z Jego powodu”. Faryzeusze na podstawie Mi 5,1 i Ps Sal 17,21 określali miejsce i ród pochodzenia Mesjasza. Zeloci dopuszczali przyjście Mesjasza z Galilei, czego dowodem było wystąpienie Judy Galilejczyka. Ewangelista przytoczył nam trzy poglądy na temat przyjścia Mesjasza, saducejski o niewiadomym pochodzeniu Mesjasza, faryzejski o pochodzeniu z Betlejem i rodu Dawida, zelocki dopuszczający przyjście Mesjasza z Galilei. Kto wie, czy w stwierdzeniu: „Oto prawdziwy prorok!” (7,40) nie kryje się pogląd Samarytan, że Mesjasz będzie przede wszystkim prorokiem, wówczas mielibyśmy czwartą opinię na temat mającego przyjść Mesjasza.

Nauczyciel (διδάσκαλος) (8,4)

Tytuł nauczyciel (hebr.: rabbi - „mistrz”) przysługiwał uczonym interpretującym teksty święte.²² Przywódca wspólnoty w Qumran otrzymuje tytuł Nauczyciel Sprawiedliwości. Prawdopodobnie przed wygnaniem z Jerozolimy pełnił on funkcję arcykapłana w latach od 159 do 152 przed Ch.²³ Zatem przyjęcie tytułu Nauczyciela Sprawiedliwości przez byłego arcykapłana w jakimś stopniu wyrażało roszczenia

²¹ Szerzej na ten temat: W. M. Ramsay, *Was Christ Born at Bethlehem?*, New York 1898.

²² Por. H. Langkammer, *Nauczyciel*, w: *Słownik biblijny*, Katowice 1989, 112.

²³ Por. P. Muchowski, *Komentarze do rękopisów*., dz. cyt., 42n.

przynajmniej do jakiejś części funkcji arcykapłańskich. Tą sferą działalności Nauczyciela Sprawiedliwości mogła się stać odpowiedzialność za interpretację Prawa i przekaz tradycji. Ponieważ wspólnota żyła przekonaniem, że czasy ostateczne już nadchodzą, dlatego Nauczyciel Sprawiedliwości wypełniał zadania aktualizacji słów Prawa w konkretnych warunkach funkcjonowania wspólnoty. Idea nauczycieli interpretujących Prawo odgrywała również znaczącą rolę w środowisku faryzeuszy. Ukształtowały się nawet wielkie szkoły wokół sławnych mistrzów. Ich powaga była tak wielka, że wpływała na kształt życia społecznego i religijnego. To oni będą fundamentem społeczeństwa po zburzeniu Jerozolimy w 70 r. nadając mu główne kierunki rozwoju. W czasach ostatecznego redagowania Ewangelii Janowej to nie prorocy, ani kapłani wpływali na życie religijne społeczności żydowskiej, ale właśnie środowisko nauczycieli.

W tym kontekście tytuł nauczyciel odniesiony do Jezusa ukazuje Go jako spadkobiercę tradycji prorockich. Może też wskazywać na wypełnienie nadziei realizowania się czasów ostatecznych, w których oczekiwano Prawodawcy i kodyfikacji Prawa.

W filozofii greckiej, a przede wszystkim u stoików, mędrzec był tym, który odkrywał prawa świata, którymi kieruje boski logos.²⁴ Mędrzec zatem uczestniczył w życiu boskim.

Pan (κύριος) (8,11)

Tytuł Pan sięga swoją tradycją Starego Testamentu. Z wielkiego szacunku wobec imienia Bożego Jahwe zastępowano je przy czytaniu tekstu świętego zwrotem „Adonaj” (mój Pan). Tradycja ta została uwieńczona w greckiej wersji tekstu świętego w Septuagincie, która oddaje imię Jahwe słowem „Pan” (Kyrios). Tytuł ten wobec Boga stosują również Filon i Józef Flawiusz. Znany jest on również w środowisku hellenistycznym, gdzie egipscy i greccy bogowie religii misteryjnych odbierają cześć jako „Panowie”, na przykład: Pan Serapis, Pani Izyda. Wydaje się, że tytuł ten również przejęty został przez kult cesarski, w którym czczono ich jako bogów.²⁵ Obydwie tradycje mogły wywrzeć na chrześcijańskie zastosowanie tytułu Pan wobec Jezusa. Z jednej strony tytuł Pan był kontynuacją tradycji Septuaginty, a z drugiej strony stawał się osnową polemiki z rozwijającym się kultem cesarskim. Zatem tytuł Pan dla wspólnoty pierwotnego Kościoła stał się uniwersalnym wyznaniem wiary w Jezusowe

²⁴ Por. D. Mrugalski, *Logos. Filozoficzne i teologiczne źródła idei wczesnochrześcijańskiej*, Kraków 2006, 65.

²⁵ Por. K. H. Schelkle, *Teologia Nowego Testamentu*, T. 2., Bóg był w Chrystusie, Kraków 1985, 227n.

bóstwo, był zrozumiały dla chrześcijan wywodzących się z narodu żydowskiego jak i z pogaństwa.

Bracia (ἀδελφοί)

Starotestamentalnym zwyczajem terminem „brat” określa się nie tylko bezpośrednie rodzeństwo, ale również bliższych krewnych (kuzynów) i w takim sensie ujmuje Nowy Testament pojęcie „braci” Jezusa. Ewangelista Marek wylicza nawet imiona czterech braci: Jakub, Józef, Juda i Szymon (Mk 6,3).²⁶ Mało prawdopodobna wydaje się natomiast ta część tradycji, która opowiada się za przyjęciem istnienia braci z rzekomego pierwszego małżeństwa Józefa. W ten sposób pojęcie „braci Jezusa” wyjaśnia Protoewangelia Jakuba²⁷, Klemens Aleksandryjski²⁸, Orygenes²⁹ i inni Ojcowie Kościoła. Pojawiła się również koncepcja, że „bracia i siostry Jezusa” to Jego rodzeństwo, które po Nim urodziło się Maryi i Józefowi.³⁰ Na scenie bracia pojawiają się w kontekście niezrozumienia misji Jezusa.³¹ Ich obecność i postawa niewiary potęguje konieczność Jezusowego udania się na święto Namiotów i objawienia się światu.

Żydzi (Ἰουδαῖοι)

Św. Jan unika terminu „Izrael”, oznaczającego wybraństwo narodu żydowskiego. Ewangelista jest świadom, że wraz z odrzuceniem Chrystusa, ku któremu zmierzało całe objawienie Starego Testamentu, skończyła się racja wybraństwa i Izrael stał się zwykłym narodem. Przysługuje mu teraz tylko świecka nazwa „Żydzi” (οἱ Ἰουδαῖοι), używana wyłącznie w stosunkach z obcymi. Tytuł „Izrael” po odrzuceniu Mesjasza już narodowi nie przysługuje, toteż spotykamy go w czwartej Ewangelii tylko cztery razy (1,31.50; 3,10; 12,13), zawsze w odniesieniu do narodu wybranego z okresu starotestamentowego. Natomiast termin „Żydzi” w Ewangelii Jana występuje bardzo często, bo aż 72 razy, podczas gdy w ewangeliiach synoptycznych tylko sporadycznie.³² Najczęściej terminem „Żydzi” Jan będzie

²⁶ Por. L. Stachowiak, *Ewangelia św. Jana*, (PŚNT, IV), Poznań-Warszawa 1975, 224.

²⁷ Por. *Protoewangelia Jakuba*, w: *Apokryfy Nowego Testamentu*, t. 1* red. M. Starowieyski, Lublin 1986

²⁸ *In epist. Iudae catholica*. GCS 17, 206.

²⁹ *In Matth.* 13,53. GCS 40,21.

³⁰ Ta hipoteza przyjmowana jest w niektórych kręgach protestanckich. Por. M. Rosik, *Archeolog czyta Biblię. Nowe odkrycia: Falszerstwa czy wyzwania dla wiary?*, Wrocław 2006, 55.

³¹ Por. J. Łach, *Bracia Jezusa*, StTh 11(1973) nr 2, 257-264.

³² Por. P. Szeffler, *Żydzi*, w: *Egzegeza Ewangelii św. Jana*, red. F. Gryglewicz, Lublin 1992, 337n oraz U. C. Von Wahdle, *The Johannine „Jews”. A Critical Survey*, NTS 28(1982), 33-60, tenże, *“The Jews” in the Gospel of John – Fifteen Years of Research (1983-1998)*, EThL 76(2000), 30-55.

określał opozycję wobec Zbawiciela. Zmuszając odbiorcę jego orędzia do dokonania wyboru między stanowiskiem reprezentowanym przez „Żydów”, a objawiającym się Jezusem. Taki wybór musiał być dokonany w czasach kształtowania się Ewangelii Jana. Synagoga pragnąc zachować ortodoksyjną wykładnię Prawa żądała deklaracji od swoich wyznawców odłączenia się od wyznawców Chrystusa. Wydaje się, że dominujący wpływ na sposób myślenia przedstawicieli synagogi wywarły dwa środowiska żydowskie. Szkoła faryzejska³³, która wpłynęła na ostateczny kształt doktrynalny synagogi na synodzie w Jamnia około 90 r. po Chr. Druga szkoła zelocka nadała nacjonalistyczny kształt myśli żydowskiej już w latach pięćdziesiątych po Chrystusie. Chrześcijanie żydowskiego pochodzenia musieli opuszczać Ziemię Świętą ze względu na włączenie pogan nieobrzezanych do swojej wspólnoty i z tego powodu byli traktowani jako ci, którzy profanują Ziemię Świętą. Osłabieni saduceusze po zburzeniu świątyni w 70 r. nie wywierali już poważniejszego wpływu na kształt życia narodu żydowskiego. Podobny los spotkał wspólnotę esseńską po zburzeniu przez Rzymian centrum ich życia duchowego w Qumran. Zatem środowisko faryzejskie oraz zelockie zażądało wyraźnej deklaracji po stronie narodu żydowskiego i przeciwko rodzącej się nowej drodze chrześcijańskiej traktowanej przez te środowiska jako sektę. Wspólnota Kościoła nie pozostała obojętna na doktrynalne zagrożenie ze strony środowiska faryzejsko - zelockiego i polemizując z nim żądała od swoich wyznawców jednoznacznego opowiedzenia się po stronie Chrystusa.

Tłum, który nie zna Prawa (ὁ ὄχλος οὗτος ὁ μὴ γινώσκων τὸν νόμον)

Określenie „tłum, który nie zna Prawa” prawdopodobnie odnosi się do am ha-arec (ludzie ziemi), którym ze względu na wykonywane codziennie czynności w zajęciach rolniczych trudniej było zachować przepisy rytualnej czystości.³⁴ Wynikało to również z faktu skromnego wykształcenia. Stąd pogarda ze strony faryzeuszy, którzy reprezentowali elitę kraju w dziedzinie wykształcenia. Zamieszkiwali przede wszystkim Galileę³⁵, co mogło być dodatkowym źródłem pogardy ze strony faryzejskich elit. Prawdopodobnie tłumnie przybywali na święto Namiotów, ze względu na zakończenie wszystkich prac polowych w porze jesiennej.

³³ Szerzej na temat poglądów różnych kierunków religijnych pisze: M. Hadas-Lebel, *Józef Flawiusz. Żyd rzymski*, tłum. J. Radożycki, Warszawa 1997, 25-37.

³⁴ Por. A. R. Sikora, *Kategorie wolnych obywateli Izraela*, w: *Życie społeczne w Biblii*, red. G. Witaszek, Lublin 1998, 258nn.

³⁵ Por. A. Unterman, *am ha-arec*, w: *Encyklopedia tradycji i legend żydowskich*, Warszawa 1994, 22.

Uczniowie (μαθηταί)

Uczniowie Jezusa rozumiani są tutaj szerzej niż grono dwunastu. Po kryzysie galilejskim wielu z nich odchodziło, co świadczyło, że posiadają jeszcze niewystarczającą wiarę, by zrozumieć posłannictwo Jezusa.³⁶

Mieszkańcy Jerozolimy (Ἱεροσολυμίται)

Szacuje się, że Jerozolima za czasów Heroda Wielkiego mogła liczyć około 120 tys. mieszkańców.³⁷ Struktura społeczna mieszkańców z pewnością była zróżnicowana, ale prawdopodobnie wszystkich przepełniała duma z obecności świątyni. Świątynia była również źródłem uświęcenia jej mieszkańców. Przestrzenie obecności Boga wzrastały od świata pogańskiego poprzez Ziemię Świętą do Jerozolimy i świątyni, w której miejsce najświętsze było dostępne tylko raz w roku w dzień Jom Kippur dla arcykapłana. Mieszkańcy Jerozolimy znajdowali się w hierarchii dosyć wysoko w stosunku do ludzi diaspory czy mieszkańców Galilei i z ich opinią liczyły się elity religijne.

Zwierzchnicy (οἱ ἄρχοντες) (7,26)

W Atenach archontami nazwano 9 najważniejszych urzędników, których zadania koncentrowały się wokół spraw sądowniczych, religijnych i ewentualnie wojskowych.³⁸ W Jerozolimie kwestie sądownicze rozstrzygał sanhedryn i prawdopodobnie na ich opinię czekali ludzie w kwestii interpretacji wystąpienia Jezusa.

Faryzeusze (Φαρισαῖοι)

Grupa faryzeuszy prawdopodobnie wyłoniła się z ruchu chasydzkiego (pobożni, wierni), których spotykamy w II w. przed Chr.³⁹ Z czasów wojny domowej za rządów Aleksandra Janneusza (103-76) pochodzą pierwsze wzmianki o peruszim, czyli faryzeuszach,

³⁶ Por. P. Perkins, *Ewangelia według świętego Jana*, dz. cyt., 1142.

³⁷ Por. K. Armstrong, *Jerozolima miasto trzech religii*, Warszawa 2000, 163

³⁸ Por. Mała encyklopedia kultury antycznej, *archont*, Warszawa 1988, 72.

³⁹ Por. J. Bright, *Historia Izraela*, Warszawa 1994, 440.

a więc „tych, którzy się odłączyli”.⁴⁰ Józef Flawiusz szacuje ich liczbę na terenie Palestyny na ok. 6 tys., ale ich oddziaływanie jest o wiele szersze.

Trudno zdefiniować jednoznacznie środowisko faryzeuszy. Z pewnością możemy ich traktować jako ugrupowanie religijne, ale również jako formację polityczną. Z punktu widzenia przeciętnego członka narodu wybranego tych dwóch sfer życia nie można było całkowicie rozdzielić. Religijność oparta na Prawie nie mogła uniknąć porządkowania życia publicznego, a więc wchodzenia w sferę życia politycznego. Z punktu widzenia środowiska hellenistycznego można faryzeuszy traktować jako szkołę filozoficzną na równi ze stoicką, platońską czy pitagorejską. Szkoła preferowała styl życia oparty na Prawie, dążyła do jego komentowania i rozwijania doktryny w spójną naukę zasad postępowania (613 zasad). Szkoła posiadała wybitnych mistrzów Hillela i Szammaja oraz ich uczniów. Byli oni ekspertami w dziedzinie halachy, czyli w zakresie wszystkiego, co dotyczy sposobu wypełniania przykazań Bożych przepisanych w Torze.⁴¹ Faryzeusze w poglądach religijnych wyróżniali się wiarą w istnienie aniołów, w zmartwychwstanie ciał, oraz swoistą wolność człowieka, którego życiem kieruje opatrność Boża.⁴² Praktykowali prosty styl życia oparty na przepisach czystości rytualnej, postach, przestrzeganiu szabatu i wypełnianiu dziesięciny.⁴³ Tworzenie jednak wokół Prawa osłony, czyli przepisów, które już wcześniej informowały o grożącym niebezpieczeństwie przekroczenia Prawa doprowadziło do sformalizowania życia religijnego.

Nikodem (Νικόδημος)

Postać Nikodema pojawia się na scenie trzykrotnie: najpierw zadaje pytanie Jezusowi (J 3), później broni Go (7,50-52) i wreszcie pojawia się razem z Józefem z Arymatei, aby przygotować ciało Jezusa do pogrzebu (19,39). Reprezentuje część środowiska faryzeuszy, którzy sprzyjali nauce Jezusa, ale nie zdołali opowiedzieć się otwarcie za Jezusem.⁴⁴

Kapłani (ἀρχιερείς) (7,45)

⁴⁰ Por. P. Johnson, *Historia Żydów*, Kraków 1994, 117.

⁴¹ Por. M. Hadas-Lebel, *Józef Flawiusz Żyd rzymski*, Warszawa 1997, 25n.

⁴² Por. H. Langkammer, *Słownik biblijny*, Katowice 1989, 58.

⁴³ Por. A. J. Saldarini, *Faryzeusze*, w: *Encyklopedia biblijna*, Warszawa 1999, 292nn.

⁴⁴ Por. D. M. Smith, *Nikodem*, *Encyklopedia biblijna*, red. J. Achtemeier, dz. cyt., 836.

Kapłani pozostają wyraźnie w tle faryzeuszy jest to prawdopodobnie wynikiem sytuacji jaka powstała po zburzeniu Świątyni Jerozolimskiej. Wielu kapłanów z elit zginęło w powstaniu, a ci, którzy pozostali nie odgrywali już tak ważnej roli, ponieważ ustał kult w świątyni i kapłanom pozostało właściwie tylko błogosławieństwo. W czasach zatem redagowania ewangelii głównymi oponentami chrześcijan byli faryzeusze i uczeni w Piśmie i oni zostali wyeksponowani w tekście.

Strażnicy (ὀπαιῆται) (7,45-46)

Za czasów rzymskiej okupacji Palestyny obszaru świątyni pilnowały przynajmniej dwie różne grupy straży. Jedną stanowili rzymscy żołnierze stacjonujący w twierdzy Antonia, drugą członkowie ochrony zatrudnieni przez kapłanów pełniących służbę w świątyni.⁴⁵ W tym przypadku chodzi o straż zatrudnioną przez kapłanów, których zadaniem było pilnowanie porządku w świątyni i pilnowanie żeby żaden poganin nie przekroczył kręgu świętego. Otwartość na słowa tej grupy ludzi służy ewangelście do zacieśnienia kręgu odpowiedzialności za odrzucenie orędzia Jezusa do warstw wyższych środowiska żydowskiego.

Kobieta pochwycona na cudzołóstwie (γυνή ἐπὶ μοιχείᾳ κατειλημμένην)

Według Pwt 22,23-24 kobiety zameżne, które dopuściły się cudzołóstwa należało kamienować.⁴⁶ Prawdopodobnie jednak Żydzi nie mogli wykonywać takiej egzekucji ze względu na zakaz rzymski. Jezus, zatem został postawiony między wyborem prawa żydowskiego lub rzymskiego.

Uwolnie z grzechu kobiety cudzołożnej może posiadać znaczenie symboliczne. Otrzymuje ona taki sam tytuł γυνή jak Maryja w Kanie Galilejskiej i w wydarzeniu pod krzyżem. Może nie jest zatem dziełem przypadku, że tytuł ten pojawia się również w centrum Ewangelii. Postać kobiety cudzołożnej może przypominać stan, w który wprowadziła nas Ewa, czyli stan grzechu. Maryja została zachowana od tego grzechu, dlatego tytuł γυνή otrzymuje już na początku Ewangelii, kobieta cudzołożna reprezentuje nasz stan, oczekujących na wyzwolenie z grzechu, które dokona się w momencie wywyższenia Jezusa na krzyżu, ale teraz jest zapowiadane przez gest darowania win przez Jezusa.

⁴⁵ Por. J. A. Dearman, *Straż, Strażnik*, Encyklopedia biblijna, red. P. J. Achtemeier, Warszawa 1999, 1146n.

⁴⁶ Por. S. Łach, *Księga Powtórzonego Prawa*, PŚST II/3, 223n.

Postać kobiety cudzołożnej jest umieszczona na tej samej linii proklamacji dzieła Jezusa, co postać Łazarza. Wskrzeszenie Łazarza zapowiada zmartwychwstanie i otwarcie dla nas przestrzeni życia wiecznego. Uwolnienie z grzechów kobiety cudzołożnej zapowiada nasze wyzwolenie z grzechu dzięki dziełu Jezusa.

a/ postacie tła akcji:

Jan nie wszystkie postacie powołuje na scenę w sposób bezpośredni, niektóre pozostają w tle akcji, ale ich obecność pozwala nam pełniej odczytać zadania głównych postaci akcji. Główną postacią tła akcji pozostaje Mojżesz (7,19-23), który jest reprezentantem prawa starotestamentalnego. Relacja pomiędzy Jezusowym orędziem, a prawem starotestamentalnym pozwala Janowi wyeksponować posłannictwo Jezusowe. Jezus uzdrawiając w szabat ukazuje się nam jako nowy prawodawca, który ma władzę interpretowania Prawa. W czasach mesjańskich oczekiwano przyjścia prawodawcy, który ogłosi prawo królestwa mesjańskiego. Jezus ogłasza to prawo, ale Żydzi nie są w stanie go przyjąć.

W tle akcji przywołani są również Grecy (7,35-36), którzy są reprezentantami świata pogańskiego. Spodziewano się, że w czasach mesjańskich wielu pogan będzie przyjmowało drogę prawa starotestamentalnego. W nadziejach tych bardziej jednak były ukryte pragnienia polityczne wielkiego królestwa mesjańskiego, niż rzeczywista przemiana serc pogan.

2. Miejsce akcji: Galilea - Judea - Jerozolima - Świątynia

Autor Ewangelii zaprasza nas do wędrówki teologicznej, od ziemi o mniejszym zakresie świętości, jaką jest Galilea do ziemi o większym stopniu uświęcenia, jaką jest Judea, aż po samą świątynię, w której jest obecny Bóg. Nie jest to jeszcze kres naszej wędrówki, w następnej odsłonie tej sceny znajdziemy się u stóp samego ołtarza, a więc dotkniemy szczególnej obecności Boga pośród ludzi.

Centralnym miejscem obchodów pierwszego dnia Święta Namiotów był dziedziniec kobiet. Był on wówczas oświetlony przez potężne świeczniki, a w jego obrębie odbywały się tańce i śpiewy związane z radosnym obrzędem czerpania wody (Sukkah 5,1-4).⁴⁷ Ceremonia była uwieńczona gestem wylania wody na ołtarz

⁴⁷ Por. A. Malina, *Świętość ziemi, Jerozolimy w czasach Nowego Testamentu (Kelim 1,6-9)*, CT 74(2004) nr 2, 75.

3. Czas akcji: Święto Namiotów⁴⁸ (תּוֹבֵשׁ) – Scenopagia(σκηνοπηγία)⁴⁹ - obchodzone 15-22 Tiszri (wrzesień/październik)⁵⁰

Święto Namiotów było jednym z trzech głównych świąt w żydowskim roku liturgicznym, w Jerozolimie obchodzono je przez siedem⁵¹ lub osiem dni.⁵² W czasach Jezusa żydowscy pielgrzymi przybywali ze wszystkich stron Ziemi Świętej i diaspory, a więc z obszaru cesarstwa rzymskiego i ziemi Partów.⁵³ Tradycją swą sięga do jesiennego święta związanego ze zbiorem plonów, przede wszystkim winobraniami. Było niejako dożynkami obchodzonymi na zakończenie rocznego cyklu wegetacyjnego, połączone ze złożeniem w darze plonów.⁵⁴ Reminiscencją pierwotnego charakteru rolniczego święta może być gromadzenie czterech gatunków roślin: gałąź palmy (lulaw)⁵⁵, gałązki mirtu i wierzby oraz owocu cytronu⁵⁶, które związane razem służyły do wyrażenia radości poprzez wymachiwanie w czasie recytacji Hallelu (Ps 113 -118).⁵⁷ Według tradycji rabinicznej gałązki symbolizowały dobre uczynki. Gromadzono je i przeglądano już pierwszego dnia święta (Kpł 23,40).⁵⁸ Następnie w czasie recytacji Ps 118 noszono mirt, gałązki wierzby i palmy w prawej ręce, w

⁴⁸ Określenie „Święto Namiotów” może wywodzić się od pierwotnego zwyczaju budowania namiotów na polu dla zbierających owoce oraz ochrony zebranych plonów. Następnie włączono w tę tradycję ideę wędrowania przez pustynię i zamieszkiwania w tym czasie namiotów. Nawiązując do tych tradycji wszyscy powinni mieszkać przez siedem dni w szałasach z liści. Por. J. Schreiner, *Teologia Starego Testamentu*, tłum. B. W. Matysiak, Warszawa 1999, 354n.

⁴⁹ Scenopagia to słowo greckie, złożone ze *scenos*, co oznacza cień, oraz *phagim*, co oznacza jedzenie. Można by, więc powiedzieć: Zbliżał się czas, kiedy jedli w namiotach. Por. Św. Tomasz z Akwinu, *Komentarz do Ewangelii Jana*, tłum. T. Bartoś, Kęty 2002, 473.

⁵⁰ Por. A. J. Levoratti, *Księga Kapłańska*, w: Międzynarodowy Komentarz do Pisma Świętego, Warszawa 2000, 382.

⁵¹ Por. J. J. Castellet, A. Cody, *Instytucje religijne Izraela*, w: Katolicki komentarz biblijny, Warszawa 2001, 1978.

⁵² Por. J. Flawiusz, *Antiquitates Judaicae*, III, X, 4 oraz XI, V, 5.

⁵³ Por. C. S. Keener, *Komentarz historyczno - kulturowy do Nowego Testamentu*, Warszawa 2000, 201.

⁵⁴ Por. W. Langer, *Święto Namiotów*, w: Praktyczny słownik biblijny, tłum. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa 1994, 1297.

⁵⁵ Palma daje owoce, ale nie ma przyjemnego aromatu i uosabia Żyda studiującego Torę, lecz nie wypełniającego przykazań. Mirt ładnie pachnie, lecz nie daje owoców; wierzba nie ma woni, ani owoców. Rośliny te, ściśle ze sobą związane, trzeba trzymać mocno na znak wspólnoty duchowej. Wspólnota żydowska powinna się jednoczyć, bo wówczas silniejsi duchem będą wspomagać słabszych. Por. B. Szczepanowicz, *Atlas roślin biblijnych. Pochodzenie, miejsce w Biblii i symbolika*, Kraków 2003, 244n.

⁵⁶ Opis cytronu, zwanego jabłkiem medyjskim lub perskim zawdzięczamy Teofrastowi (371-287 przed Chr.).

Grecy, ze względu na podobieństwo zapachu do drewna cedrowego, nazywali go jabłkiem cedrowym.

Wergiliusz (70-19 przed Chr.) określa go mianem jabłka złotego lub szczęśliwego. Pliniusz Starszy (24-79 po Chr.) zmienił greckie *kedros* na *citrus*. Por. W. Kawollek, H. Falk, *Podróż po biblijnych ogrodach. Informacje o roślinach oraz wskazówki dotyczące ich uprawy*, Poznań 2007, 44.

⁵⁷ Por. A. Unterman, *Żydz. Wiara i życie*, tłum. J. Zabierowski, Łódź 1989, 219.

⁵⁸ Por. J. Daniélou, *Teologia judeochrześcijańska*, dz. cyt., 178.

lewej zaś etrog⁵⁹ – owocującą gałązkę drzewa cytronu, symbolizujące zniwa.⁶⁰ Później tradycja, cytron (etrog) symbolicznie uznawała za owoc drzewa poznania dobra i zła, a wraz z liściem palmy, gałązkami mirtu i wierzby również za symbol jedności Stwórcy i stworzenia.⁶¹ Na zakończenie święta siódmego dnia, uderzano gałązkami wierzby o ziemię. Wierzba była symbolem wody, a obrzęd ten towarzyszył modlitwom o deszcz, który miał zapewnić lepsze plony.⁶² W domach zwyczajowo wieszano gałązki granatu, symbolu urodzaju i wiecznego trwania narodu.⁶³ Zwyczaj budowania szałasów był pamiątką pobytu narodu wybranego na pustyni i mieszkania w szałasach (Kpł 23, 34n).⁶⁴ Był to też czas odnowienia przymierza, a w roku szabatowym król lub ktoś w jego zastępstwie odczytywał Torę.⁶⁵ Po niewoli babilońskiej otrzymało znaczenie pokutne, było wołaniem do Boga, miało przypomnieć Jego wolę i władzę. Taką interpretację znajdujemy w ostatnich rozdziałach Ezechiela.⁶⁶ Do wydarzeń na pustyni nawiązywała prawdopodobnie liturgia światła w Świątyni Jerozolimskiej. W ceremonii wieczornej zapalano lampy⁶⁷ w złotych świecznikach na dziedzińcu kobiet (por. Sukka 5,2-4) wspominając w ten sposób ognisty słup, który prowadził naród wybrany przez pustynię (Wj 13, 21).⁶⁸ Zachował się również zwyczaj przynoszenia procesyjnego z sadzawki Siloam⁶⁹ źródlanej wody⁷⁰, symbolu życia, którą następnie wylewano na ołtarz. Ceremonia נִסְחָךְ הַמֵּיִם (ofiara z wody) rozpoczynała się procesją do sadzawki Siloam, gdzie złoty dzban, mieszczący trzy log napelniano wodą. Kiedy dochodzono do Bramy Wodnej, grano. Następnie kapłan niosący wodę wchodził na Zbocze Ołtarza⁷¹ i zwracał się w swoją lewą stronę, gdzie były dwie srebrne misy, a każda miała otwór na kształt wąskiego dzióbka, jedna szerszy, a druga węższy, tak iż obie opróżniały się równocześnie. Ta od zachodu była do

⁵⁹ Symbol etrogu widnieje na monetach Machabeuszów ze 136 r. przed Chr. oraz na monecie Eleazara z czasów I wojny żydowskiej. Por. B. Szczepanowicz, *Atlas roślin biblijnych. Pochodzenie, miejsce w Biblii i symbolika*, Kraków 2003, 245.

⁶⁰ P. Perkins, *Ewangelia według świętego Jana*, dz. cyt., 1143.

⁶¹ Por. W. Kawollek, H. Falk, *Podróż po biblijnych ogrodach*, dz. cyt., 43n.

⁶² Por. N. Kameraz - Kos, *Święta i obyczaje żydowskie*, Warszawa 1997, 72n.

⁶³ Miszna, *Kelim*, XVII,4

⁶⁴ Do budowy szałasów używano między innymi gałązek mirtu. Por. B. Szczepanowicz, *Atlas roślin biblijnych*, dz. cyt., 108.

⁶⁵ Według J. Flawiusz wypełniał tę funkcję arcykapłan, tenże, *Antiquitates*, IV, VIII, 12.

⁶⁶ Por. A. Paciorek, *Najstarsze święta w Izraelu*, w: *Życie religijne w Biblii*, red. G. Witaszek, Lublin 1999, 308.

⁶⁷ Warto zwrócić uwagę, że Egipcjanie w noc poprzedzającą święto Uag, które rozpoczynało Nowy Rok, udawali się na groby i zapalali pochodnie i lampy. W czasie święta poświęconego Ozyrysowi zapalano 365 lamp symbolizujących poszczególne dni roku. W. Bator, *Religia starożytnego Egiptu*, Kraków 2004, 262n.

⁶⁸ Por. S. Mędała, *Chrystologia Ewangelii św. Jana*, Kraków 1993, 308.

⁶⁹ Do symboliki sadzawki Siloam odwołuje się prorok Izajasz (Iz 8,6). Por. L. Stachowiak, *Księga Izajasza I, 1-39*, (PSST IX/1), Poznań 1996, 210n.

⁷⁰ Księga Jubileuszów początki obchodzenia Święta Namiotów wiąże ze Studnią Przysięgi, a więc ze źródłem wody (Jub 16,20). Por. R. H. Charles, *The Book of Jubilees*, w: *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament*, v. II, London 1969, 38; również: A. Kondracki, *Księga Jubileuszów*, w: *Apokryfy Starego Testamentu*, red. R. Rubinkiewicz, Warszawa 1999, 293.

⁷¹ Rampa, po której wnoszono ofiary na ołtarz.

wody, a ta od wschodu była do wina.⁷² Gest wylewania wody przypominał Izraelowi, że Bóg jest źródłem wszelkiego życia.⁷³ Obrzęd może nawiązywać do cudownego wyprowadzenia wody ze skały przez Mojżesza w czasie wędrówki przez pustynię (Wj 17,1-7).⁷⁴ Następnie mógł być ubogacony przez teksty prorockie⁷⁵, które włączono w czytanie Pisma podczas tego święta. Teksty prorockie Za 14 i Ez 47 zapowiadały, że strumienie wody żywej wypłyną ze Świątyni (według tradycji żydowskiej, spod kamienia węgielnego Świątyni), dając życie całej ziemi.⁷⁶ Symbol wody życia może być też reminiscencją tekstu Księgi Rodzaju: „Z Edenu zaś wypłynęła rzeka, aby nawadniać ów ogród” (Rdz 2,10).

W Święto Namiotów obchodzono również pamiętkę narodzin Izaaka. Zaświadcza to Księga Jubileuszów XVI,20⁷⁷ Postać Izaaka w szczególny sposób symbolizowała czas błogosławieństwa Bożego.

Wiele wskazuje na to, że w miesiącu Etanim, w siódmym miesiącu, a więc w kontekście Święta Namiotów (1Krl 8,2) obchodzono „królewskie święto Syjonu”, będące w równej mierze pamiętką założenia sanktuarium, co i pamiętką zaprowadzenia królestwa.⁷⁸ W tym kontekście Jezus może proklamować swoje posłannictwo mesjańskie jako kontynuację oczekiwań związanych z dynastią dawidową.

2. Rekwizyty:

Woda (ὕδωρ)

Woda symbolizowała zwykle Torę (Prawo)⁷⁹ lub mądrość w tekstach żydowskich, Jan sięga jednak do precedensu w Starym Testamencie, gdzie oznacza ona Ducha (Iz 44,3; Ez

⁷² Por. J. Musielak, *Nowotestamentowe odniesienia do Święta Szalasów*, w: Verbo Domini servire opuscula Ioanni Cantio Pytel septuagenario dedicata, Poznań 2000, 82.

⁷³ Por. A. Tronina, *Panie abym przejrzał! Ślepotą i niewidomą w Biblii*, W: Jak rozumieć Pismo święte, t. 9, Lublin 1997, 136n.

⁷⁴ Por. D. Szojda, *Woda żywa*, w: Egzegeza Ewangelii św. Jana. Kluczowe teksty i tematy teologiczne, red. F. Gryglewicz, Lublin 1992, 284.

⁷⁵ Podejmowane próby wyprowadzenia genezy Święta Namiotów tylko z tekstów prorockich wydają się nie do przyjęcia. W środowisku saduceuszy, którzy posiadali pieczę nad Świątynią uzasadnienie święta pielgrzymkowego musiało posiadać odniesienia do Tory. Wydaje się zatem, że przyjęta koncepcja teologiczna Święta Namiotów przez J. Musielaka pozbawia istotnego związku obchodzonego święta z czasem pobytu na pustyni, który istnieje dla dwóch pozostałych świąt pielgrzymkowych, tenże, *Nowotestamentowe odniesienia*, dz. cyt., 86n.

⁷⁶ Por. C. S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, dz. cyt., 203.

⁷⁷ Por. R. H. Charles, *The Book of Jubilees*, w: The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament, v. II, London 1969, 38

⁷⁸ Por. G. von Rad, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1986, 48

⁷⁹ Warto zauważyć, że Tora w tradycji żydowskiej często była utożsamiana z drzewem życia. Por. D. Fouilloux, A. Langlois, A. Le Moigne, F. Spiess, M. Thibault, R. Trebuchon, *drzewo*, w: Kultura biblijna. Słownik, Warszawa 1997, 63.

36,24-27; Jł 2,28).⁸⁰ Symbolizowała ona również błogosławieństwo Boże i Jego dary, których doświadczyć będzie można zwłaszcza w czasach mesjańskich.⁸¹ Należy zauważyć również analogię do daru wody od Boga na pustyni (Wj 17,1-7), dzięki której naród zachował życie. Myśl tę rozwija autor Ps 78,15-16, który interpretując dzieje narodu ukazuje wśród wielu interwencji Bożych znak wyprowadzenia wody ze skały.⁸² Psalm ten zaliczany jest do liturgii Świątyni i mógł być używany w liturgii odnowienia Przymierza z okazji Święta Namiotów.⁸³ Wśród czterech cudów, jakie Bóg zdziałał dla Izraela podczas podróży przez pustynię autor Ps 105 wymienia wyprowadzenie wody ze skały (por. Ps 105,41).⁸⁴ Zatem to wydarzenie było uobecnianie liturgicznie w czasie Święta Namiotów i prowadziło do uświadomienia zgromadzonym, że źródłem życia jest Bóg. Do tego wydarzenia nawiązuje również prorok DeuteroIzajasz (48,21) zachęcając wychodzących z babilońskiej niewoli do ufności w opiekę Bożą, której przykładem było wyprowadzenie wody ze skały.⁸⁵

Również filozofia stoicka знаła zasadę sprowadzania aspektu działania bóstwa do symbolu zaczerpniętego z sił przyrody. Heraklit Alegoreta porządkuje stoickie interpretacje bóstw według *ratio fisica* wyrażonych w działaniu elementów fizycznych: wody, ognia, ziemi i powietrza.⁸⁶

5. Kompozycja: dialog (spór)

Prawdopodobnym wzorem formy dialogowej dla autora czwartej Ewangelii mogły być hellenistyczne modele nauczania filozoficznego i religijnego. Zastosowanie techniki nieporozumienia w dialogu pozwala autorowi stopniowo rozwijać główne zagadnienie, aż do jego kulminacji w centralnej wypowiedzi. Charakterystyczną cechą Janowych dialogów jest zaakcentowanie sytuacji historycznej opisywanego zdarzenia.⁸⁷ Warto zauważyć, że w dialogach rzymskich akcja rozgrywa się najczęściej w czasie świąt, a wynikało to z faktu, że Rzymianin w dzień powszedni zajęty był sprawami państwowymi i nie miał czasu na dysputy naukowe i filozoficzne.⁸⁸

⁸⁰ Por. C. S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, dz. cyt. 203.

⁸¹ Por. J. W. Rosłon, *Zbawienie*, w: Egzegeza Ewangelii św. Jana, red F. Gryglewicz, Lublin 1992, 329

⁸² Por. S. Łach, *Księga Psalmów*, (PŚST, VII/2), Poznań 1990, 354.

⁸³ Por. A. Strus, *Pieśni Izraela. Pieśń nad Pieśniami, Psalmy, Lamentacje*, w: Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych, 7, red. J. Frankowski, Warszawa 1988, 89.

⁸⁴ Por. S. Łach, *Księga Psalmów*, dz. cyt., 450.

⁸⁵ Por. Z. Małecki, *Monoteizm w Księdze Deuteroizajasza (Iz 40-55)*, Kraków 1998, 150n.

⁸⁶ Por. J. Zieliński, *Jerozolima, Ateny, Aleksandria*, dz. cyt., 108.

⁸⁷ Szerzej na temat formy dialogowej w czwartej Ewangelii pisze: C. H. Dodd, *Dialog Form in the Fourth Gospel*, BJRL 37 (1954-55); *Historical Tradition in the Fourth Gospel*, Cambridge 1963, 315-334.

⁸⁸ Por. Mała encyklopedia kultury antycznej, red. Z. Piszczek, Warszawa 1998, 188n.

6. Cel teologiczny:

Zostaliśmy zaproszeni do uczestnictwa w Jezusowym objawieniu się światu w czasie Święta Namiotów oraz negatywnej odpowiedzi na to objawienie ze strony narodu żydowskiego.⁸⁹ Otwarcie się na nową formę obecności Jezusa wymaga postawy wiary. Ci, którzy nie będą mieli wiary nie znajdą Jezusa: „Będziecie Mnie szukać, a nie znajdziecie” (ζητήσετέ με καὶ οὐχ εὕρήσετέ) (7,34.36). Postawa niewiary nawiązuje do odrzucenia Mądrości z Prz 1,28 (יִשְׁחַרְנִי וְלֹא יִמְצְאֵנִי) (ζητήσουσίν με κακοὶ καὶ οὐχ εὕρήσουσιν)^{LXX}.⁹⁰

Na wstępie ewangelista Jan wprowadził nas w czas akcji. Dowiedzieliśmy się, że zbliżało się Święto Namiotów (J 7,2). Następnie ujrzeliśmy postać Jezusa, którego posłannictwo nie jest jeszcze w pełni znane. Uświadamiają nam to w swej postawie bracia Jezusa. W Jerozolimie spotykamy Żydów, których postawa wskazuje na zamknięcie się na znaki czynione przez Jezusa. Kulminacją odrzucenia Jezusa staje się sojusz reprezentantów narodu Żydowskiego faryzeuszy i kapłanów. To właśnie ci, którzy powinni otworzyć się na działanie objawiające się Jezusa dążą do Jego aresztowania. Ich negatywna postawa pozwala uwypuklić tych, którzy otwierają się orędziu Jezusa. W pogardliwych słowach faryzeuszy wobec tłumu, który nie zna prawa (J 7,50) dostrzegamy am ha-arec, lud, który wsłuchuje się w słowo Jezusa. Podobną postawę otwarcia odczytujemy wśród prostych strażników, którzy twierdzą, że „Nigdy jeszcze nikt nie przemawiał tak, jak ten człowiek przemawia” (J 7,40). Jesteśmy uczestnikami uroczystości związanych ze Świętem Namiotów w czasie, którego liturgia wody przypominała wydarzenia na pustyni pod Massa i Meriba. Tam lud kłócił się z Mojżeszem, ale Bóg mimo negatywnej postawy ludu pozwolił Mojżeszowi wyprowadzić wodę ze skały. Teraz mimo negatywnej postawy przedstawicieli narodu, którzy szemrają (γογγύζω) przeciwko Jezusowi, słyszymy słowa: „Jeśli ktoś jest spragniony, a wierzy we Mnie – niech przyjdzie do Mnie i pije! Jak rzekło Pismo: Strumienie wody żywej popłyną z jego wnętrza” (J 7,37-38). Nadeszły więc czasy mesjańskie, ponieważ przyszła obfitość darów Bożych wyrażona w symbolu wody. Źródłem tych darów jest Jezus. Fragment 8,1-11 wydaje się uzupełnieniem z innego kontekstu, ale został dobrze wkomponowany w tradycję Święta Namiotów i kończy się uwieńczeniem wyznania wiary w Jezusa w słowach

⁸⁹ Por. S. Mędała, *Funkcja chrystologiczno-eklezjologiczna dialogów Jezusa z Żydami w czwartej Ewangelii*, Studia z biblistyki, t. 4, Warszawa 1984, 81.

⁹⁰ Por. M. S. Wróbel, *Antyjudyzm a Ewangelia według św. Jana*, Lublin 2005, 155.

nawróconej kobiety, która zwraca się do Jezusa poprzez tytuł o prerogatywach boskich: Panie (Κύριε).

Każdy z nas może zaczerpnąć ze źródła wody żywej. Warunkiem jednak ugaszenia pragnienia jest nasza wiara, tak wiara kobiety doprowadziła do jej przemiany i wprowadziła ją na drogi nowego życia.